

Вправи для самопідготовки вчителя з розвитку вмінь педагогічного спілкування

(за *О.М. Леонтьєвим*)

А. Вправи з розвитку вмінь до комунікативного орієнтування

1. З програми телепередач виберіть фільм або спектакль, який ви не бачили і зміст якого вам невідомий. Попросіть кого-небудь із ваших рідних чи друзів переглянути його від початку до кінця. Приблизно посередині демонстрації подивіться фільм протягом п'яти хвилин, після чого вийдіть до іншої кімнати і спробуйте скласти якомога докладнішу письмову характеристику одного-двох героїв, що діяли в побаченому вами уривку, намагаючись вказати якнайбільше різних психологічних особливостей (інтелект, емоційність, вольові якості, увагу тощо) і передбачити їхню подальшу долю в межах сюжету. Після закінчення фільму порівняйте ваші враження з думкою “контролера”. Повторіть цю вправу кілька разів. Коли ви навчитесь точніше й повніше характеризувати героя, скоротіть час перегляду до трьох, а потім до однієї хвилини.
2. Ви їдете на роботу в громадському транспорті. Спробуйте щодня, вибравши незнайомого пасажира, “вгадати” його професію, службовий, громадський і сімейний стан, біографію тощо. Намагайтеся з'ясувати для себе, що саме в його зовнішності, поведінці, мові дає вам підставу для того чи іншого припущення.
3. Під час батьківських зборів зайдіть до класу, в якому ви не викладаєте. Спробуйте зробити те саме, спостерігаючи за батьками. (Перевага тут у тому, що ви можете зіставити свої враження із записами у класному журналі або з інформацією, отриманою від класного керівника).
4. Відвідайте урок у класі, в якому ви не викладаєте (бажано у 9-11), поспостерігайте за учнями і спробуйте визначити:
  - а) хто з учнів користується серед товаришів найбільшою популярністю та повагою і чому;
  - б) хто з учнів має серед товаришів найменший авторитет і чому;
  - в) хто найбільший індивідуаліст у класі;
  - г) спробуйте визначити групи учнів, пов'язані більш близькими стосунками. Що може їх пов'язувати? Перевірте свої враження в розмові з класним керівником.

5. Протягом п'яти-десяти хвилин поспостерігайте за бесідою незнайомих вам людей приблизно одного віку на вулиці, у кафе і т.ін. Спробуйте відповісти на такі запитання:
- а) який характер їх стосунків (службові; звичайне знайомство; приятельські; інтимні; родинні; дружба; кохання)?
  - б) спілкування рольове чи особисте? Яку роль “програє” кожний із співрозмовників (“шеф”, старший і досвідченіший, “справжній чоловік”, люблячий чоловік, діловий партнер тощо)? Хто є лідером?
  - в) чи має бесіда “другий план”, підтекст? Який?
  - г) чи природно поводяться співрозмовники? Тема, зміст та інші ознаки спілкування.
  - д) яким може бути закінчення бесіди?
6. Відвідайте разом з колегою урок незнайомого вам учителя (бажано з іншої школи). Незалежно один від одного напишіть характеристику поведінки цього вчителя на уроці за такою схемою:
- а) доброзичливий – недоброзичливий;
  - б) стимулює ініціативу, дає можливість учням висловлювати власну думку, вільно поводитись – авторитарний, не терпить заперечень, власних думок, тримає учнів під жорстким контролем;
  - в) зацікавлений, активний – байдужий;
  - г) відкритий, виявляє свої почуття, не боїться власних недоліків – думає тільки про себе, носить “маску”, дотримується своєї соціальної ролі;
  - д) динамічний, гнучкий у спілкуванні, легко розв’язує проблеми, що виникають, “гасить” можливі конфлікти – негнучкий, не вміє помітити конфлікту, що назріває;
  - е) ввічливий, привітний з учнями, поважає їхню гідність, індивідуалізує спілкування з різними учнями – спілкується лише “згори донизу”, однаково з усіма, не диференціює свого спілкування;
  - е) може поставити себе на місце учня, подивитися на проблему його очима – усе бачить тільки “зі своєї дзвіниці”, неуважний до учнів та їхніх проблем;
  - ж) активний, постійно спілкується з учнями – пасивний у спілкуванні з учнями.

Б. Вправи та розвиток умінь контактування

1. Ви з кимось розмовляєте. Ваш співрозмовник тримає нитку розмови, є “лідером контакту”. Постарайтеся перехопити ініціативу, взяти лідерство у свої руки.
2. Навпаки: спробуйте змусити вашого співрозмовника стати лідером контакту.
3. Під час перерви ви входите до класу, в якому викладаєте, і бачите, що учні надто збуджені. Заготуйте якусь інформацію і постарайтеся зосередити увагу всіх на собі.
4. Зробіть те саме у незнайомому класі.
5. Змусьте себе вступати в якомога більше контактів: у громадському транспорті, в черзі, на вулиці. Ваше завдання:
  - а) навчитися “розговорити” навіть найнекомунікабельнішого співрозмовника;
  - б) якомога довше підтримувати розмову. Чи є відмінність у ваших звертаннях до різних людей і яка?
6. Ви прийшли в квартиру, де зібралось багато незнайомих людей. Ваше завдання:
  - а) протягом перших п’яти хвилин утримати на собі увагу (але тільки за рахунок важливої інформації, екстравагантного одягу чи манер);
  - б) якщо серед гостей є визнаний “авторитет”, спробуйте перехопити в нього ініціативу й утримувати її не менше п’яти хвилин власними прийомами.
7. У кожному класі в учителя є учні, яким він симпатизує або не симпатизує. Поставте собі завдання: під час уроку, класної години, будь-якого іншого спілкування з класом вступати в контакт переважно з “несимпатичними”. Коли ви навчитесь контактувати з ними так само вільно і природно, як і з рештою, ускладніть завдання: попросіть свого колегу прийти на ваш урок і спробувати з вашої поведінки зрозуміти, хто з учнів вам особливо симпатичний або несимпатичний. Завдання: він не повинен зуміти це визначити.
8. А тепер виступіть у ролі колеги, попередивши його про те, щоб він також постарався приховати свої симпатії й антипатії.
9. У вас чудовий настрій. Спробуйте подивитися так, щоб ваш

співбесідник запитав: “Чому це ти сьогодні такий пригнічений? Що сталося?”

10. А тепер у вас пригнічений настрій. Нехай ваші співрозмовники його в жодному разі не помітять.
11. Виберіть якусь складну емоційну ситуацію (стримуваний гнів, прихована радість, тривога) і спробуйте вести бесіду з добре знайомою вам людиною в цьому емоційному ключі. Запитайте в неї, наскільки це було природно і чи зрозуміла вона, що саме ви хотіли висловити.

В. Вправи на розвиток умінь спілкування

1. Виберіть професійного чи просто досвідченого оратора, який виступає в різних аудиторіях і дуже добре володіє умінням спілкування. Відвідайте кілька його виступів і поспостерігайте: чи є різниця в їх побудові, в мові оратора, його манері триматися? Хронометруйте “відступи” від теми (звертання до аудиторії тощо). Чи однаковий у них характер? Чому? Коли вони виникають?
2. Вам доручили виступити з доповіддю на методичній нараді або семінарі. Чи потребуєте ви повного тексту своєї доповіді? А може, вас задовольнить короткий конспект? Чи, можливо, досить плану? А може, взагалі обійдетесь без папірця?
Якщо ви відчуваєте, що не зможете обійтися без тексту, вчиніть так. Викладіть на папері хід ваших думок. Прочитайте його. Виділіть головні думки і підкресліть їх червоним олівцем. Перевірте, чи є логічний зв'язок. А тепер випишіть ці висловлювання тез на окремий аркуш паперу. Допишіть на ньому потрібні числові дані, імена, взагалі те, що важко запам'ятати. А тепер залиште текст удома і спокійно йдіть на доповіді лише з цим аркушем. Якщо все ж відчуваєте неспокій, візьміть конспект із собою: нехай лежить десь поруч. Він вам не знадобиться, але так буде спокійніше.
3. Перечитайте вправу А(6). Проаналізуйте мову вчителя з іншого погляду:
  - а) скільки разів протягом уроку він хвалив і взагалі заохочував учнів, клас або кого-небудь зокрема?
  - б) скільки разів висловлював невдоволення чи робив зауваження?
  - в) скільки запитань було поставлено класу й окремим учням?

- г) скільки було віддано наказів і прямих вказівок?
- д) скільки запитань поставили учні вчителю?
- е) скільки разів учні відповідали з власної ініціативи, а не на вимогу вчителя?

Для полегшення роботи накресліть табличку й у відповідних графах поставте крапки. Зробіть такий самий аналіз на уроках інших учителів і на уроках того самого вчителя в інших класах.

- 4. А тепер попросіть кого-небудь з колег зробити аналогічний аналіз на вашому уроці в певному класі, на ваших уроках в інших класах і на уроках інших учителів у вашому класі (з етичних міркувань самому вам його робити не варто). Зіставте результати і порівняйте їх з вашими даними за вправою.
- 5. Вправи слід доповнити читанням літератури з проблем спілкування.